

**Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университеті**

Тақырыбы: Мәдениет семиотикасы.

Кудайбергенов Сергазы Ережепулы

Мәдениет семиоткасы туралы түсінік

Семиотика — таңбалар мен таңбалық жүйелер туралы ғылым. Оның негізін XIX ғ. американ философы және логикі Ч.Пирс пен швейцарлық филолог пен антрополог Ф. Де Соссюром (оның семиология деп атады) салды.

Мәдениет семиотика туралы сөз қозғау – мәдениеттің таңбалық құралдарын қарастыруды және осы «құралдар» арқылы құрастырылған ретінде мәдени феномендерді ұғындыруды білдіреді. Мәдениет – бұл ұжымдық интеллект және ұжымдық зерде болып табылады, яғни мәлімдемелерді сақтау мен таратудың және олардың жаңаларын туындаудың дара үстінен механизмі (Ю.М. Лотман). Таңбалар мен таңбалық жүйелер осы механизмнің «құрамдас бөліктерін» құрайды. Осы таңбалардың табиғаты мен мәні неде деген сұраққа жауап беру үшін мәдениетті үш аспектіде қарастыру қажет: біріншісі – артефактілер әлемі ретінде, мәндер әлемі ретінде, таңбалар әлемі ретінде.

Мәдениет семиотикасы теорияларын оқыту

- Әлеуметтік мирасқорлық.
- Адамдар қалыптастырған таңбалық құралдар арқылы сақталынған және жинақталынған әлеуметтік ақпараттың қазіргі заманғы әлемі
- Мәдениетті түсінудің ақпараттық-семиотикалық көзқарасы
Мәдениетті түсінудің ақпараттық-семиотикалық әдісі. Тасымалдаушы ретінде тек жеке индивид ғана емес, ал қоғамдық мәдениет болатын әлеуметтік ақпараттың түсінігі және мәні. Таңбалық құралдар және олардың арқасында жинақталатын ақпарат кез-келген мәдениеттің маңызды, жалпытұтас және қажетті компоненттер.

Рәміздік мәдениетті әр түрлі тұрғыда саралау

Таңбалар жайындағы ғылым" ретінде **Семиотиканың** алғашқы негізгі ұстанымдары табиғи тілді байқауға байланысты Ч. С. Прис пен Ф. де Соссюрдің еңбектерінде айтылған. "**Семиотика**" термині алғашқы кезде формалды логика-математика саласы үшін қолданылған, ал оның заттық-мазмұндық жағы Еуропа дәстүрі бойынша **семасиология** деп аталған, кейін бұл екі термин синоним1 ретінде қолданылатын болды. **Семиотиканың** көлемді объектілерінің ішінде неғұрлым ортақ сипат тіл мен көркем әдебиеттің арасында айқын байқалады. Сол себепті тіл мен әдебиет **Семиотикасы** гуманитарлық **Семиотика** сының өзегі болып табылады. **Семиотиканың** тағы бір саласы формалды логика-математика деп аталады. Тіл мен әдебиет Семиотиканың негізін қалағандар 1920—30 жылдары Прага лингвистикалық мектебі мен Копенгаген лингвистикалық үйірмесінің өкілдері (Н. С. Трубецкой, Р. О. Якобсон, Л. Ельмслев, В. Брэндалль т.б.). **Семиотика** заңдылықтары Семиотикалық жүйелердің негізгі құрылымдық элементтерінің (фонема, морфема, сөз, сөйлем, дауыс ырғағы) бір-біріне қарама-қарсы келуі арқылы анықталады. Ғылыми еңбектерде **Семиотиканың** үш деңгейде жіктелетіні көрсетілген:

Таңбалар арасындағы, сөз тізбегіндегі қарым-қатынасты білдіретін синтактика;

Таңба мен сол арқылы белгіленген заттың арасындағы қарым-қатынасты білдіретін семантика;

Таңба мен оны пайдаланушылардың арасындағы қарым-қатынасты білдіретін прагматика.

Мәдениет семиотикасы ұғымының мәнін ашу.

- Таңбалар әлемі ретіндегі мәдениет.
- Рулық мақұлық ретінде адамның билігінде болатын ақпаратты тарихи тұрғыдан жинақтау және көбейту.
- Мәдениет – бұл ұжымдық интеллект және ұжымдық зерде болып табылады, яғни мәлімдемелерді сақтау мен таратудың және олардың жаңаларын туындаудың дара үстінен механизмі

Таңбалар және таңбалық жүйелер. Кең мағындағы тіл, яғни ақпараттық-коммуникативтік мақсатында адамдармен қолданылатын таңбалардың кез келген жүйесі. Таңбалық құралдары және олар арқылы жинақталған ақпарат.

Семиотика және тарих

Тарихи оқиғалардың «мәтіндерінің», «контекстерінің», «подтекстерінің» мәнін түсінудің ерекшеліктері.

Мифтер, ырымдар және т.б. ежелгі қазақ мәдениетінің мәтін элементтері ретінде.

Қазақ халқының мәдениетінде тарихи қалыптасқан этикет ережелері, киіну рәсімі, адамдар арасындағы қарым-қатынас нормалары және т.б. мәдени кодтар ретінде.

Мәдениет мәндер әлемі ретінде

- Мәдениет әлемінің объективті және субъективті анықтамалығы.
- Мәдениет заттарының адамның рухани белсендігімен арақатынасты қарастыру.
- Мәдениет адам өз қызметі мен жасайтын іс-әрекеттеріне салатын мәндер әлемі ретінде.
- Мәндер әлемі адам ойынан шыққан өнімдердің әлемі ретінде.

- Әр түрлі тілдер арасындағы «әсер ету саласы»: адамдардың күнделікті, күнделікті қарым-қатынасында оның негізгі құралы - тірі дыбыстық сөйлеу. Адамдардың ғылыми-практикалық қызметінде негізгі тілдер жазбаша-ауызша және ерекше графикалық сипатта болады.

Символ түсінігі

- Символ туралы түсінік және оның мәдениеттегі рөлі Рәміз - бұл объектінің терең мағынасы ашылатын объективті мәні жоқ белгі. Таңбаны қолдана отырып, адам тілдің мүмкіндіктерінен асып түсетін тәсілдер арқылы ақпаратты беру тәсілін тапты. Мысалы, елтаңбалар, эмблемалар, баннерлер, «үш құс», «бейбітшілік көгершіні» бейнелері нақты формадан басқа абстрактілі ұғымдарды жеткізеді.

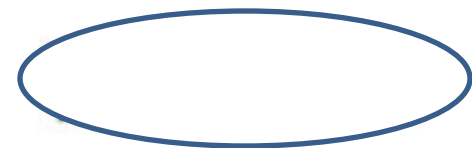

Мәдениеттің белгілер жүйесінің ТИПОЛОГИЯСЫ

- Мәдениеттегі белгі түсінігі Белгі дегеніміз - қандай да бір басқа объектінің, меншіктің немесе қатынастардың объективті орнын басатын және хабарламаларды (ақпаратты, білім) алу, сақтау, өңдеу және тарату үшін қолданылатын материалдық объект (құбылыс, оқиға). Бұл функционалды мақсатымен шектелген объектінің кескінін материалдандырылған тасымалдаушы. Белгінің болуы ақпаратты коммуникацияның техникалық арналары арқылы және оны әр түрлі - математикалық, статистикалық, логикалық - өңдеу арқылы жіберуге мүмкіндік береді.

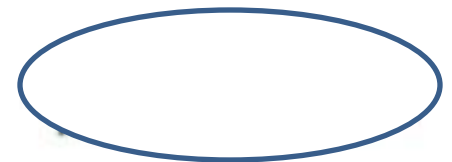
- Мәдениет тілдерінің жіктелуі Табиғи тілдер таным мен қарым-қатынастың негізгі және тарихи бастапқы құралы ретінде (орыс, француз, эстон, чех және т.б.). Табиғи тілдердің авторы жоқ, олар табиғи түрде пайда болады және өзгереді және адамдардың еркіне қарамастан.

Қорытынды

- Символдық кеңістік және мәдениеттану тақырыбындағы негізгі нәтижелер. Тілдің негізгі мәні мен негізгі функциясы «әлемді ойға айналдыру» қызметінде жатыр. Тілде ой білдірілмейді, бірақ орындалады, жүзеге асырылады. Тіл - бұл тәртіп орнатылып, өмір сүретін мәдениеттің торларының бірі. Бұл кез-келген мәдениеттің тәртібі бекітілген белгілер жүйесі. Қорытындылай келе, тіл - бұл мағыналарды, мәдени кодтарды, белгілер жүйесі мен қарым-қатынас тәсілдерін шығару жөніндегі қызмет.

Пайданылған әдебиеттер тізімі

- Тіл және мәдениет. – Алматы: Жазушы, 2009.
- Әуезов М. Мәдениеттің типологиясы және тарихи өлшемдері. – Алматы: Жазушы, 20087
- Әуезов М. Мәдениеттің типологиясы және тарихи өлшемдері. – Алматы: Жазушы, 2008.
- Н.Г.Багдасарьян, А.В.Литвинцева, И.Е.Чучайкина.
Мәдениеттану: жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. – 5-ші басылым түзетіліп, толықтырылған. – Алматы: Қазақ университеті, 2008.